

HÖGERNS UNGA RIKSDAGSGARDE

6. HENRIK MUNKTELL

Av GUNNAR UNGER

MAN kan tveka om huruvida naturen ämnat Henrik Munktell till professor.

Bördig från Bergslagen, ättling till generationer av myndiga brukspatroner tycks han redan genom miljö och tradition förutbestämd till disponent. Men viktigare än dessa yttre omständigheter, hur betydelsefulla de än kan vara, är att han har en — om uttrycket tillåtes — påtagligt dispositionell läggning.

Det räcker med att se och höra honom för att detta skall stå fullt klart. Hans blotta uppsyn har något på en gång stridslystet och befallande över sig, som uppfordrar till lystring. När han skjuter fram det titaniskt modellerade huvudet, drar upp ögonbrynen och ner mungiporna, rullar med vitögonen bakom de hornbågade brillorna och gör sig beredd att ta till orda, är det begripligt om även andra än tentander kan känna sig försagda. Man har en känsla av att befinna sig inför en kraftkarl från Järnbäraland, som kan räkna släkt både med Sintram och med Roger Bernhusen de Sars. Detta intryck försvagas inte, när han väl kommer till tals. Han yttrar sig klart, energiskt och korthugget. Idiomet innehåller en antydning till dalmål, som i upprörda stunder — och de är inte alldeles sällsynta — framträder än tydligare och förlänar även fåmligen enkla uttalanden en märgfull, nästan profetisk klang. Man märker genast, att här är en man, som framför allt vill komma till praktiska resultat så snart som möjligt och som följaktligen med illa dold otålighet skulle underkasta sig åhörandet av långrandiga, teoretiska invändningar. Det finns i själva hans sätt att tala ett slags undertryckt häftighet, som varnar för motsägelser och ger ett hotfullt eftertryck åt många av hans yttranden. Samtidigt kan han genom ett oförmodat skämt, ett plötsligt leende, en vänlig blinkning, ett tonfall av varm uppskattning åstadkomma en atmosfärförändring, som genom blotta kontrastverkan får en effekt nästan utan all proportion till orsaken. Hans tacksamma åhörare känner sig lugnade och lättade och skiljs från

honom med ett överväldigande intryck av hans personliga charm. Henrik Munktell är knappast någon vältalare i klassisk mening, men få har till sådant mästerskap som han utbildat förmågan att prata omkull folk och därigenom göra dem — låt oss kalla det disponibla.

Helhetsintrycket ger bilden av en dynamisk personlighet; en aktiv, handlingskraftig och målmedveten människa; klart utåtriktad med livligt intresse för praktiska och organisatoriska spörsmål; till sin natur passionerad och autokratisk men också i stånd att genom övertalning vinna andra för sina syften; en man i besittning av viljans genialitet. Med andra ord: ungefär motsatsen till den traditionella uppfattningen om en professor och ungefär inbegreppet av den traditionella uppfattningen om en storföretagare.

Men likafullt har Henrik Munktell blivit professor och inte storföretagare. En svår barnförlamning, som drabbade honom redan i skolåldern och genom att beröva honom bruket av hans ben gjort honom till invalid för livet, hindrade honom att fullfölja sin naturliga bestämmelse. Det var ett hårt slag av ödet, men man skulle nästan kunna säga att det förvandlats till sin motsats tack vare den energi och viljestyrka, varmed Henrik Munktell övervunnit och kompenserat sin fysiska handicap. Med en följdriktighet, som inte kunde vara mera imponerande, har han dragit konsekvenserna av sin situation och resultatet är att vad svenskt samhällsliv kan ha förlorat i disponenten Henrik Munktell, har det säkerligen mer än återvunnit genom professorn och politikern Henrik Munktell. Om han blivit företagare är det fara värt att han i likhet med så många av våra ledande industrimän helt uppslukats av sitt näringsfång och aldrig givit sig tid för allmänna angelägenheter. Som det nu är har han genom själva spänningen mellan sin nödtvungna fysiska passivitet och sitt handlingsbegär fått ett starkt incitament till allmännyttig verksamhet, som annars kanske skulle felats.

Henrik Munktells vetenskapliga karriär är knappast den mest intressanta aspekten av hans bana. För att vara juris professor är han otvivelaktigt en framstående tänkare, varmed icke är sagt att han är någon tänkare i den mera anspråksfulla mening, vari ordet brukas inom filosofiska kretsar. Han tänker klart, men icke djupt. Hans praktiska, utåtriktade läggning med dess strävan till konkretion och fakticitet har i hög grad satt sin prägel också på hans vetenskapliga gärning.

Huruvida Henrik Munktell egentligen har spontana intellektuella intressen är omtvistat. Att han, efter att ha avlagt en fil. kand. i Uppsala, slog sig på juridiken berodde väl mindre på någon oemotståndlig böjelse för vetenskapsgrenen som sådan än på en önskan att meritera sig för en administrativ befattning i enskild eller offentlig tjänst. År 1929 tog han, tjugufem år gammal, sin jur. kand. Då det just vid den tidpunkten var besvärligt att få tingsmeritering, beslöt han på inrådan av sin lärare i rättshistoria, salig K. G. Westman, att licentiera i detta ämne, som bjöd på goda avancemangsmöjligheter. Fyra år senare blev han jur. lic. och efter ytterligare ett år jur. dr och docent i rättshistoria på en avhandling som mycket riktigt handlade om »Bergsmans- och bruksförslag». Efter att ha upprätthållit professurer i obligationsrätt, speciell privaträtt och stats- och förvaltningsrätt i Uppsala resp. Lund blev han 1936 t. f. professor i rättshistoria i Uppsala och utsågs 1942 till ordinarie innehavare av denna professur, vilken numera omfattar även romersk rätt.

Genom det system av på efterfrågan kalkylerad tillgång, som med nästan mekanisk precision reglerar rekryteringen av de akademiska lärostolarna i juridik, hade Henrik Munktell alltså blivit professor i rättshistoria. Att ämnet emellertid också svarade mot hans egna intressen kan inte betvivlas. Han hade alltid varit road av historia och fängslades efterhand speciellt av rättsutvecklingens kultur- och socialhistoriska aspekter, vilket avspeglas i hans författarskap. Efter att till en början ha rört sig inom rätt olikartade ämnessfärer har det småningom sökt sig till det centrala område, som anges av boktitlar sådana som »Domarereglererna i praxis», »Svensk rätt i svensk diktning», »Brott och straff i svensk rättsutveckling» samt »Det svenska rättsarvet». Munktells skriftliga framställning erinrar om hans muntliga genom sin klarhet, kraft och precision, men har helt naturligt inte samma personliga övertalningsförmåga. Det är därför glädjande att han fått tillfälle att framträda som talare inför en större allmänhet genom radion. Man påminner sig särskilt den föredragsserie han under kriget höll om det svenska rättsarvet, utan tvivel ett av de värdefullaste inslagen i den tidens kampanj för moralisk försvarsberedskap.

Som vetenskapsman är Henrik Munktell uppskattad för energi, noggrannhet och stringens snarare än för originalitet och djupsinne, men alla respekterar hans förmåga att handskas med ett svåröverskådligt material likaväl som hans logiska skärpa. Som

akademisk lärare är han på en gång uppburen och fruktad: uppburen som stimulerande föreläsare med förkärlek för aktuella anknytningar, fruktad som fordrande tentator med förkärlek för drastiska skämt. Munktell har alltså förstått att bli både en legendarisk figur i Uppsala studentlyor och en ansedd auktoritet i Sveriges akademiska värld. Ändå är det uppenbart att det inte är på detta område han har sin största betydelse. I sin egenskap av professor är han framstående, men inte märklig. Märklig är han först genom den viljekraft och ansvarskänsla, varmed han utvidgat sin verksamhet från den akademiska till den politiska världen.

Tack vare att han tidigt och intensivt deltog i studentlivet undgick Henrik Munktell den isolering, som annars lätt hade kunnat bli hans lott. Studentdiskussionerna gav honom en allmänorientering, som väckte hans politiska intresse och för detta intresse fann han — det var på början av 20-talet — ett forum i den radikala studentföreningen Verdandi. Vid denna tid hette en av hans närmaste vänner Herman Zetterberg. Det kan man kalla ödets ironi, ty sedan dess har de bägge studentkamraternas vägar gått åt diametralt motsatt håll: Zetterberg har blivit justitieminister i regeringen Erlander, medan Munktell blivit en av våra främsta rättsvårdare. — Liksom för så många andra studenter blev också för Munktell försvarsfrågan den stora, politiska prövenstenen. Efter 1925 års nedrustningsbeslut greps han av ett tilltagande tvivel på radikalismens förträfflighet och vid 1930-talets ingång lämnade han Verdandi och närmade sig dess motpol, Heimdal. Han kom nu att tillhöra den bekanta krets, omfattande bl. a. Gudmund Björck, Sven Dahlman, Gunnar Heckscher och Torvald T:son Höjer, som spelade en så viktig roll för opinionsbildningen i 30-talets Uppsala och fick efterhand en allt klarare konservativ inriktning. — Så utbröt kriget och genom ett kort gästspel som sekreterare i informationsstyrelsen under de mörkaste månaderna fick han en praktisk och skrämmande inblick i den radikala politikens konsekvenser för vår försvarsberedskap. Samtidigt hade hans sedan gammalt finlandsvänliga inställning fått anledning att ta sig yttre uttryck och under hela kriget liksom även under återuppbyggnadsepoken gav han utlopp åt sin handlingskraft och organisationstalang i ett storstilat arbete för Finlands sak.

Om det var försvarsfrågan som gjorde Henrik Munktell högersinnad, så var det socialiseringsfrågan — hans ovänner brukar säga skattefrågan — som gjorde honom till aktiv högerman. När

skörderegeringen gick att förverkliga sitt efterkrigsprogram, greps Henrik Munktell av vad han själv kallar en helig ilska och den ilskan fick under de följande åren riklig näring. Han fann, att den socialistiska regimen i vårt land sökte genomföra en politik, som ogillades av minst halva folket, med hjälp av administrativa beslut, vilka undergrävde rättssäkerheten. Han fann, att denna politik i stället för att helhjärtat avvisas av hans gamla vänner liberalerna, många gånger accepterades av dem när de inte rent av själva sökte övertrumfa den. Han fann, att många borgerliga intellektuella av hans egen typ stillatigande och passivt bevittnade en utveckling, som kunde leda till borgerlighetens undergång. Han fann, att den enda sammanslutning, som konsekvent och kompromisslöst bekämpade socialismen och allt vad den står för var högern. Från den dagen blev han aktiv högerman och har sedan dess med hela den intensiva, självuppoffrande aktivitet, som är honom så typisk, i tal och skrift verkat för sin politiska övertygelse.

Framför allt har han koncentrerat sin upplysningsverksamhet på rättssäkerhetens problem, vilket för honom både i hans egenkap av jurist och medborgare framstår som det centrala. I sin härom året utgivna uppseendeväckande stridsskrift »Smygsocialisering» har han satt fingret på den ömma punkten. Redan titeln karakteriserar bättre än något annat den försåtliga omdaning av den svenska samhällsstrukturen, som utan folkflertalets samtycke eller ens vetskap pågår under dess ögon. Munktell påvisar hur socialiseringen, trots att den numera sällan officiellt åberopas, i själva verket oavbrutet pågår under andra namn. Genom att gradvis och omärkligt socialisera äganderätten i stället för att öppet och i ett sammanhang socialisera produktionsmedlen når man på ett långt smidigare sätt det mål, som heter den socialistiska staten. Det är för följderna av denna politik som Munktell med enveten, ibland demagogiskt tillspetsad skärpa varnar. Man skulle känna honom illa om man trodde, att det skedde på enbart eller ens huvudsakligen ekonomiska grunder. Munktell betraktar helt enkelt äganderätten, som ett av rättssäkerhetens omistliga element. Han ser i den en garant för politisk och andlig frihet, för fortbeståendet av den individualistiska etik, som är den västerländska civilisationens sammanhållande kraft. Man skall heller inte tro, att han har blott negativa målsättningar för sina strävanden. Minst lika intresserad som han är av att försvara äganderätten, är han av att ge den en förnuftig utformning i det moderna samhället. Få har gjort mer än han för att sprida kännedom om

den engelska unghögerns sociala och industriella program och att verka för industriellt delägarskap och arbetarnas integration i företagen. Inte minst i det avseendet har han utövat ett betydande inflytande på den politiskt intresserade akademiska ungdomen.

Efter en med rastlös energi framgångsrikt genomkämpad valkampanj sitter Henrik Munktell fr. o. m. i år på andra kammarens uppsalabänk och har placerats i tredje lagutskottet, där hans juridiska erfarenhet och omdöme har alla förutsättningar att komma till sin rätt. Hur Munktell med sin otåliga och dynamiska läggning kommer att finna sig tillrätta i Helgeandshuset, är det ännu för tidigt att yttra sig om. Man kan bara hoppas att den trivsel han känner i sin partigrupp skall uppväga den vantrivsel han måste känna med vad han själv karakteriserar som riksdagens barocka arbetsformer. Kanske är det också för tidigt att yttra sig om hans hittills största politiska bedrift: mobiliseringen av Sveriges icke partipolitiskt verksamma antisocialistiska intellektuella till organiserat arbete för frihet och framsteg. Troligt är dock, att detta imponerande idépolitiska och organisatoriska arbete, vars resultat väl inom kort börjar visa sig även utåt, kommer att räknas till hans märkligaste insatser.

Henrik Munktell är kanske inte så farlig som han ser ut — för sina vänner och meningsfränder. Har man lärt känna honom närmare, upptäcker man att bakom den histert rynkade disponentmasken döljer sig inte så litet av en illmarig bergslagspojke och kombinationen är välgörande. Hetsigheten mildras av humor, beskheten av hjärtlighet, aggressiviteten av sällskaplighet, rastlösheten av rotfasthet i fädernebygden — där han varje sommar tar igen sig på Bergsgården i Gryeksbo med hustru och barn.

Men Henrik Munktell är kanske väl så farlig, som han ser ut — för sina fiender och meningsmotståndare. Det beror inte på att han skulle vara speciellt fanatisk, hänsynslös och oförsonlig. Det beror snarare på att han förenar ett ovanligt mått av karaktärsstyrka och viljekraft med ett ovanligt mått av personlig övertygelse. — För att underlätta sina otaliga, långväga värvnings- och väckelseresor genom Sveriges land har Henrik Munktell med karakteristisk målmedvetenhet lärt sig köra bil — trots att han bara kan begagna armarna — och skaffat sig en specialkonstruerad invalidvagn. Vid ett tillfälle bar det sig inte bättre än att han råkade köra i diket på en öde landsvägssträcka och skada sig ganska illa — benen bröts på flera ställen. Han var ensam i bilen och fick vänta tills några bönder kom till hjälp. I stället för att låta dem

skaffa en ambulans bad Munktell dem dra upp bilen på vägen och sätta honom tillrätta i förarsätet igen. Därefter körde han själv de mil, som återstod till närmaste lasarett.

När en man med den mentaliteten viger hela sin lidelsefulla kraft åt en ideell uppgift blir han farlig för sina motståndare. Man kan förstå den industriledare, som, efter att ha lyssnat till Munktell, på stående fot lovade honom att stödja hans strävanden med all kraft och utropade: »Men, Herre Gud, den mannen vill ju någonting. Han är vad jag inte trodde existerade längre i detta land — en eldsjäl!»

Så ont som vi har om själar — och framför allt eldsjälar — i svensk politik är det knappast för mycket sagt att Henrik Munktell utgör en av den svenska konservatismens stora tillgångar i detta nu.